

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

Душний Андрій Іванович

УДК 378.637.016:78

**МЕТОДИКА АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ
ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-
ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.02.05

~~13.00.02~~ — теорія та методика навчання музики і музичного виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ – 2006

00762081 (O)

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Падалка Галина Микитівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, професор кафедри
фортепіанного виконавства та художньої
культури.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Танько Тетяна Петрівна,
Харківський Національний педагогічний
університет імені Г.С.Сковороди, декан
факультету дошкільного виховання;

кандидат педагогічних наук, доцент
Крицький Володимир Миколайович,
Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, завідувач кафедри музичної
педагогіки та хореографії.

Провідна установа: Рівненський державний гуманітарний
університет, кафедра історії, теорії музики і
методики музичного виховання, Міністерство
освіти і науки України, м.Рівне.

Захист відбудеться "8" листопада 2006 р. о 14³⁰ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.08 у Національному
педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул.
Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного
педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул.
Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "8" січня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.М.Завадська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Підготовка вчителів мистецького циклу дисциплін – одне із важливих завдань подальшої розбудови освіти в умовах її гуманізації і гуманітаризації. Професійне здійснення художньо-виховної роботи зі школярами на нинішньому етапі розвитку суспільства неможливе без здатності вчителя до активної творчої діяльності.

В теорії і методиці музичного виховання проблема творчого розвитку студентів дістали певного розгляду. Творча активність трактується переважно як засіб формування пізнавальної самостійності в процесі вивчення історико-теоретичних дисциплін (О. Воронін, С. Олійник, Г. Побережна та ін.), як основа методичної підготовки майбутніх вчителів музики (Л. Арчажнікова, А. Болгарський, В. Орлов, О. Ростовський, В. Яконюк та ін.), як умова формування художньо-виконавських здібностей (А. Ковальов, О. Приходько та ін.). У вітчизняній теорії та методиці музичного виховання намітилась також продуктивна тенденція до вивчення творчо-виховного потенціалу композиторської діяльності студентів (Е. Брилін, Г. Голик). При всій широті розгляду спостерігається відсутність певної системності в дослідженні проблеми активізації творчої діяльності студентів. Різноманітність підходів, невизначеність провідних позицій породжує неоднозначну оцінку дієвості та необхідності застосування різних методик активізації творчої діяльності студентів в процесі музичного навчання. Крім того, особливості забезпечення творчої спрямованості викладання історико-теоретичних, диригентсько-хорових дисциплін, постановки голосу розглянуто значно повніше, ніж можливості інструментальної підготовки студентів в активізації їх творчої діяльності. Хоч ряд вчених і торкався питань формування творчої самостійності майбутніх учителів в музично-інструментальних класах (І. Немикіна, Н. Плешкова та ін.), принципові засади та цілий ряд важливих характеристик саме методичного забезпечення творчої спрямованості підготовки студентів в інструментальних класах лишився поза дослідницьким розглядом. До них зокрема відносяться питання впровадження елементів композиторської творчості в практику музично-інструментального навчання студентів, дослідження впливу композиторської діяльності на творчість в галузі інтерпретації музики, можливості стимулювання майбутніх учителів музики до творчої діяльності на основі професійної мотивації, окреслення оптимальних умов взаємодії репродуктивної і продуктивної музичної діяльності тощо.

В практичній роботі шкільного учителя музики актуального значення набувають уміння, безпосередньо пов'язані з творчою діяльністю, такі як підбирання за слухом, перекладення музичних творів, пристосування

музичної фактури до власних виконавських можливостей, інструментальної транскрипції вокально-хорових або симфонічних творів для слухання учнів, імпровізації тощо. Питання підготовки студентів педагогічних університетів до такого роду творчої діяльності також не знайшли достатнього розгляду в теорії і методиці навчання музики.

Отже, потреби творчого розвитку майбутніх вчителів музики та недостатність наукової розробки методики творчого забезпечення процесу виконавсько-інструментальної підготовки студентів спричинили вибір теми дослідження: „Методика активізації творчої діяльності студентів педагогічних університетів у процесі музично-інструментальної підготовки”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри народних музичних інструментів і вокалу ДДПУ імені І.Франка “Історія музичного виховання на Україні та його вдосконалення в умовах демократизації української школи”, кафедри методики музичного виховання та хорового диригування Інституту мистецтв НПУ імені М.П.Драгоманова в межах наукової теми „Музична освіта, виховання та творчий розвиток учнів загальноосвітніх навчальних закладів: історія, теорія, методика”. Тему дисертації затверджено Вченою Радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол №19 від 18.12.2003) та узгоджено з Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол №3 від 30.03.2004).

Об'єкт дослідження: процес музично-інструментальної підготовки студентів педагогічних університетів.

Предмет дослідження: методика активізації творчої діяльності майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на музичному інструменті.

Мета дослідження: розробити принципові засади та методику активізації творчої діяльності студентів в процесі музично-інструментальної підготовки студентів педагогічних університетів та експериментально перевірити її результативність.

Гіпотеза: рівень активності творчої діяльності в процесі музично-інструментальної підготовки підвищиться на основі систематичного залучення студентів до елементарної композиції, навчальні форми якої мають поступово ускладнюватись від творчого наслідування до самовиявлення в процесі створення зразків інструментальної музики.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність та структуру мистецької творчості.
2. Дослідити практичний стан творчої організації процесу навчання студентів гри на музичному інструменті.

3. Обґрунтувати принципові засади методики активізації творчої діяльності студентів в процесі навчання гри на музичному інструменті.

4. Розробити методичну модель активізації творчої діяльності майбутніх учителів музики на основі залучення їх до елементарних форм композиції в інструментальному жанрі, галузі інструментальної музики.

5. Визначити критерії, показники та рівні активності творчої діяльності студентів.

6. Експериментально перевірити результативність запропонованих методів і прийомів активізації творчої діяльності студентів в процесі інструментальної підготовки.

7. Дослідити особливості впливу елементарної композиторської діяльності на виявлення самостійних творчих підходів до інтерпретації музики у студентів педагогічних університетів.

Методологічною основою дослідження стали положення теорії пізнання щодо системності, об'єктивності, всебічності вивчення явищ дійсності; концепція естетичного виховання в умовах відродження національної культури; принцип детермінованості розвитку особистості змістом і способом діяльності; усвідомлення мистецтва як специфічної форми суспільної свідомості; трактування творчої діяльності як засобу самореалізації людини.

Методи дослідження: *теоретичний аналіз* естетичної, мистецтвознавчої, психологічної, педагогічної і методичної наукової літератури з проблем естетичної сутності мистецтва і художньої творчості; закономірностей творчої діяльності; соціалізації, виховання і розвитку особистості, методики музичного навчання і підготовки учителя музики з метою визначення наукових координат дослідження та обґрунтування провідних засад розроблюваної методики; *теоретичне моделювання* - для розробки методичної моделі активізації творчої діяльності студентів; *педагогічний експеримент* (констатувальний та формувальний етапи) – з метою визначення реального стану досліджуваної проблеми та перевірки результативності розробленої методики. В процесі експериментального дослідження використовувались *діагностичні методи*: спостереження, письмове опитування, індивідуалізоване інтерв'ю, тестування, вивчення документації, – з метою одержання об'єктивних даних щодо стану досліджуваної проблеми на констатувальному та етапі підведення підсумків; *обсерваційні* – для спостереження за ходом формувального експерименту; *кількісний і якісний аналізи, методи математичної статистики* – з метою узагальнення результатів дослідження та забезпечення їх вірогідності.

Дослідження здійснювалось у три етапи.

На першому етапі (2002-2003 рр.) здійснювався аналіз наукової літератури, визначено основні напрями дослідження, його вихідні

положення, конкретизовано об'єкт, предмет, мету дослідження, його завдання.

На другому етапі (2003-2004 рр.) проведено констатувальний експеримент, з'ясовано існуючий стан залучення студентів до композиторської творчості в практиці інструментальної підготовки, визначено критерії і показники рівня активізації творчої діяльності, розроблено гіпотетичну модель методики активізації творчої діяльності студентів шляхом залучення до елементарної композиції.

На третьому етапі (2004-2005 рр.) визначено принципові засади досліджуваної методики, конкретизовано методику, проведено її експериментальну перевірку, сформульовано висновки дисертаційного дослідження.

Наукова новизна дослідження:

- *вперше* розроблено принципові засади активізації творчої діяльності студентів педагогічних університетів;

- *вперше* створено цілісну методику активізації творчої діяльності студентів на основі їх залучення до елементарної композиторської творчості. На відміну від існуючих наукових робіт, присвячених диригентсько-хоровій та історико-теоретичній галузям підготовки майбутніх учителів музики, в дисертації розроблено і обґрунтовано засоби активізації творчої діяльності студентів в процесі саме музично-інструментальної підготовки, вперше запропоновано системне поєднання методів залучення студентів педагогічних університетів до елементарної композиторської творчості, експериментально доведено вплив композиторської навчальної діяльності на підвищення рівня виконавсько-інтерпретаторської творчості студентів;

- *вперше* визначено критерії і показники активності творчої діяльності студентів;

- *вперше* уточнено поняття щодо сутності навчальної художньої творчості та активізації творчої навчальної діяльності ;

- **Практичне значення одержаних результатів** полягає в доповненні методики музичного навчання студентів педагогічними засобами активізації їх творчої діяльності ; розширенні навчальних форм залучення майбутніх учителів до композиції в галузі інструментальної музики, збагаченні шляхів опосередкованого стимулювання творчої наснаги студентів в процесі навчання гри на музичному інструменті. Матеріали дослідження можна використати в практиці виконавсько-інструментальної підготовки майбутніх учителів музики, в розробці спецкурсів з проблем мистецької творчості.

Апробація і впровадження результатів дослідження.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювались на науково-практичних конференціях: "Українська

культура: питання історії, теорії, методики” (Херсон, 2005); “Культуротворча парадигма українського націтворення” (Івано-Франківськ, 2005); “Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті сталого розвитку суспільства” (Київ, 2005); “Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини” (Львів, 2005) та впроваджувались в навчальний процес кафедр інструментального та оркестрового виконавства, фортепіанного виконавства і художньої культури НПУ імені М.П.Драгоманова (довідка № 04-10/2067 від 25.10.2005 р.); музично-педагогічного факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1121 від 27.10.2005 р.); Інституту культури і мистецтв Луганського Національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/2214 від 18.11.2005 р.); Інституту мистецтв Волинського державного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/3542 від 18.11.2005 р.).

Публікації. Результати дослідження знайшли відображення в 9 одноосібних публікаціях автора, 4 з яких – у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертації.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (232 найменування, з них 5 іноземною мовою) та додатків. Повний обсяг дисертації – 204 с., основний зміст – 164 с., додатків – 15 с. Робота містить 2 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

У *вступі* обґрунтовано вибір наукової проблеми, аргументовано її актуальність і ступінь розробленості, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, сформульовано концепцію і гіпотезу дослідження, розкрито його новизну і практичне значення, відображено апробацію результатів дослідження, подано інформацію про впровадження його результатів.

У *першому розділі* „Теоретичні основи дослідження методики активізації музично-творчої діяльності студентів” розкрито сутність, специфічні особливості, структуру і етапи художньої творчості та здійснено аналіз психолого-педагогічних надбань у вирішенні проблеми активізації творчої діяльності особистості.

Проблема творчості становить один з найвагоміших компонентів дослідження сутності мистецтва (А. Бергсон, Л. Виготський, І. Зязюн, О. Ранк, В. Роменець, К. Юнг, П. Якобсон та ін.). Найсуттєвішими аспектами дослідження проблеми творчості слід вважати окреслення сутнісних її ознак, визначення компонентів творчого процесу і його етапів, з'ясування чинників, рушіїв, сприятливих умов ефективного протікання творчого процесу.

Художня творчість трактується в нашому дослідженні як процес і результат створення нового, раніше не бувало в мистецтві. І композиція, і інтерпретація музики висвітлюються в дослідженні як творчий процес. Навчальний аспект художньої творчості не передбачає жорстких вимог до створення абсолютно нового і високохудожнього в мистецтві, мету навчальної творчості ми вбачаємо в тому, щоб стимулювати творчі устремління студентів, спонукати їх до самовираження в мистецтві.

Структура творчої діяльності включає такі компоненти, як логічне мислення, переживання, інтуїція і уява. Уява в музичній творчості носить специфічний характер, пов'язуючись із діяльністю внутрішнього слуху.

Вивчення закономірностей художньої творчості як процесу дозволяє виокремити провідні етапи динамічного його розгортання в системі навчальної діяльності. До них ми відносимо такі, як: – виникнення задуму (перший етап), – створення плану творчих дій (другий етап), – втілення задуму в матеріалізовану форму (третій етап). Запропонована модель є умовною, схематичною. Жорсткої закріпленості творчих дій на кожному із визначених етапів немає.

Аналіз наукової літератури з питань активізації діяльності (Д. Богоявленська, П. Гальперін, В. Крутецький, Р. Немов та ін.) дає можливість інтерпретувати в нашому дослідженні поняття активізації творчої діяльності як *процесу застосування методів ефективного заохочення та інтенсивного залучення студентів до цілеспрямованих ініціативно-перетворюючих самостійних дій в галузі музичної творчості*.

Психолого-педагогічні аспекти активізації творчої діяльності учнів стосуються питань мотиваційного забезпечення активно-творчої діяльності особистості, співвідношення педагогічної регуляції і спонтанних дій учнів в процесі творчості, а також дослідження умов і шляхів удосконалення засобів активізації їх творчої діяльності. Аналіз робіт з теорії і методики музичного навчання свідчить, що проблеми творчого розвитку в процесі навчання гри на музичному інструменті в науковій літературі розкриваються переважно з позицій удосконалення виконавської майстерності студентів, питання залучення майбутніх учителів музики до елементарної композиторської творчості із врахуванням специфіки музично-інструментальної підготовки майже зовсім не розглядались.

Особливий інтерес для нашого дослідження становить робота Е. Бриліна, де піднімаються питання про необхідність формування у студентів „композиторських умінь” (здатність до аранжування оригінального твору для конкретного виконавського колективу, уміння створювати акомпанемент до пісенної і танцювальної мелодії, імпровізування на задану та власну тему).

Таким чином, аналіз науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми дозволяє засвідчити певні досягнення в цій галузі. Водночас необхідність розробки цілісних підходів до удосконалення музично-інструментальної підготовки актуалізують проблему активізації творчої діяльності в процесі залучення майбутніх вчителів до елементарної композиторської творчості.

В *другому розділі „Методичне забезпечення творчої спрямованості процесу музично-інструментальної підготовки майбутніх учителів музики”* розкрито принципові засади методики активізації творчої діяльності студентів в процесі навчання гри на музичному інструменті, а також методичну модель їх залучення до елементарної композиторської творчості.

Під принциповими засадами методики активізації творчої діяльності ми розуміємо узагальнені характеристики провідних педагогічних засобів активізації творчої діяльності. Теоретично відтворюючи цілісність в суперечності її складових, принципові засади відображають шлях розвитку методичної думки в її конкретних формах і виявах.

Принциповими засадами активізації творчої діяльності студентів в процесі навчання гри на інструменті в нашому дослідженні виступають:

1. Єдність пізнавальної і творчої діяльності студентів.

Музичне пізнання невіддільне від творчості в силу специфіки мистецької діяльності, її сутності. Замикання у собі, відмежування від художньо-творчих досягнень людства в процесі власної творчості містить небезпеку звуження діапазону образних уявлень студентів, стримування художньої фантазії, обмеження асоціативної палітри натхнення. Взаємодія пізнання і творення сприяє результативності цих процесів.

2. Самоцінність методики активізації творчої діяльності студентів і її змістовно-структурна залежність від загальної системи підготовки майбутніх учителів музики.

Застосування окремих технологій має неодмінно вписуватись у загальну структуру підготовки, узгоджуватись із багатоаспектним спрямуванням професійного становлення студентів.

3. Соціально-педагогічна зумовленість процесу творчої активізації і спонукування студентів до самовираження.

В умовах музично-педагогічної освіти усвідомлення студентами цінності художньо-педагогічної діяльності і власної причетності до неї, природна схильність до роботи з дітьми мають стати тією спонукою, яка, не руйнуючи внутрішнього тяжіння до творчого самовираження, визначає зовнішні стимули активізації творчого натхнення майбутніх учителів музики.

4. Педагогічна детермінація творчих дій студентів і стимулювання їх творчої свободи.

Педагогічний тиск заважає виявленню творчої свободи студентів. Спонування до творчості, її корекція повинні мати місце в навчальному процесі, але педагогічне управління при цьому має лишатись непомітним для студента, не усвідомлюватись ним як спеціальний вплив на його свідомість.

5. Орієнтація на індивідуальні, притаманні творчій особистості студента, способи дій і спрямування їх до засвоєння нормативних основ творчої діяльності.

Проблема підтримки і розвитку індивідуальних особливостей творчої діяльності студента стикається із завданням спонування його до засвоєння художньої культури, способів творчості, відшліфованих людством. Це вбереже студентів від дилетантизму, а свідоме оволодіння автоматизованими діями сприятиме вивільненню творчої думки.

6. Створення позитивного фону творчого процесу і спонування студентів до критичного осмислення результатів творчої діяльності.

Позитивні емоції, що виникають у студентів в процесі творчості, стають джерелом активності. Водночас задоволення від результатів художньо-творчих пошуків у студентів має співіснувати із творчим скептицизмом, несумісним із абсолютизацією власних творчих можливостей.

В процесі дослідження розроблено методичну модель залучення студентів до композиторської творчості в межах інструментальної підготовки.

Оскільки практичне застосування запропонованих методів і прийомів суттєво залежить від індивідуальних здібностей студентів, творча обдарованість яких має суттєві розбіжності, важливо було визначити можливість індивідуального застосування методики, зберігаючи при цьому її стабільні координати. Такому спрямуванню відповідає методичне визначення ієрархічних стадій залучення студентів до різних видів композиторської творчості.

„Творче наслідування” (перша стадія активізації творчої діяльності студентів).

Структуру музичної діяльності студентів на цій стадії визначають ті її різновиди, які містять творчі підходи, проте вони мають відносний, обмежений характер. Творчість студентів має місце, але вона відбувається як процес відтворення, наслідування, виконання дій за зразком. Методи і прийоми взаємодії викладача і студента в процесі роботи на цій стадії включають *підбирання за слухом; адаптування і перекладення музичних творів; створення студентами музичних зразків в стилі певного композитора.* Музично-стильове наслідування, як різновид творчої діяльності має суто навчальний характер, спонукаючи студентів до поглибленого, на рівні діяльності, засвоєння музики різних стилів.

„Зумовлена творчість” (Друга стадія активізації творчої діяльності студентів).

Зміст роботи студентів передбачає не наслідування, а вже створення власних музичних зразків в межах заданих ззовні параметрів, якими можуть виступити жанрові ознаки, музична програма, способи формотворення тощо. Для багатьох студентів педагогічних університетів спонукання до абсолютно вільного, нічим не спрямованого самовираження в творчості, виявляється надто абстрагованим і через те ускладненим. І навпаки, конкретизація творчого завдання, його зумовленість, виступає певним імпульсом активізації творчих зусиль. Різновиди зумовленої творчості включають: *створення варіацій* (варіативна зміна мелодії, завершення незакінчених варіацій, жанрове варіювання, створення варіацій на задану тему); *створення педагогічно-інструктивних п'єс* (етюди, вправи, п'єси дидактичного спрямування); *створення програмної музики*.

„Вільна творчість” (Третя стадія активізації творчої діяльності студентів).

Це вищий ступінь залучення студентів до композиторської діяльності. Основними її різновидами на цій стадії стають музична імпровізація на вільні теми, а також створення музики за вільним вибором. На відміну від попередніх на цій стадії відсутні будь-які обмеження творчого процесу. Механізм опосередкованої регуляції творчих дій студентів на стадії „Вільна творчість” можна уявити як послідовність етапів, що охоплюють творчий процес від художнього задуму до втілення у форму. Перший (проективно-фантазійний етап) полягає в тому, щоб максимально активізувати фантазію студента, знайти способи так „підштовхнути” її, аби зовнішні і внутрішні стимули взаємодіяли між собою, утворюючи єдине ціле. Провідний прийом – стимулювання художніх асоціацій, активізація асоціативного мислення.

На другому етапі (інтуїтивно-образному) передбачається максимальна активізація художньої інтуїції студентів. Найсуттєвішого значення на цьому етапі набувають такі прийоми, як: – спонукання студента до уявного входження в образ, до переживання характерного емоційного стану (Спробуйте відчувти подібні переживання!); – постановку вимоги нестандартного вирішення творчого завдання (Будь-що знайдіть власний, оригінальний образ, несхожий на інший!); – завдання миттєвого віднайдіння рішення (Зімпровізуйте хоча би якийсь фрагмент майбутнього твору за інструментом!); – стимулювання відчуття впевненості в результативності творчого процесу (Я знаю, що Вам це під силу!); – спонукання студентів до створення і перебирання різних варіантів творчого рішення (Спробуйте написати кілька фрагментів, що відтворювали б певний настрій!).

Третій етап (контрольно-корективний) спрямовано на перевірку або самоперевірку результатів творчої діяльності. Позитивний її фон

забезпечується тоді, коли контроль (самоконтроль), корекція (самокорекція) сприймаються студентами не як процес усунення вад, а як творчий процес художньої шліфовки результатів композиції.

У *третьому розділі* „Експериментальне дослідження проблеми активізації творчої діяльності студентів в процесі інструментальної підготовки” обґрунтовано критерії активності творчої діяльності студентів, висвітлено методику і результати експериментальної перевірки на констатувальному рівні, а також після проведення формувального експерименту.

В процесі дослідження встановлено такі критерії активності творчої діяльності:

- рівень мотивації творчої діяльності в процесі виконання чи створення музики, показниками якого визнано такі, як наявність інтересу до самостійного виконання завдань творчого характеру, вихід за межі навчальних вимог з дисципліни „Основний музичний інструмент”, частота звертання студентів до виконання творчих завдань;

- ступінь результативності творчої діяльності в галузі інтерпретації чи створення музики. Хоч створення музично-інструментальних зразків студентами має переважно навчальне, а не художнє значення, введення цього критерію орієнтує дослідницький пошук на виявлення характеристик, іманентних сутності мистецької творчості. Орієнтовні показники оцінки результативності творчої діяльності – змістовність, виразність, яскравість створених студентами образів в процесі інтерпретації чи композиції музики.

Дослідження стану активності творчої діяльності студентів в процесі музично-інструментальної підготовки в процесі констатувального експерименту відбувалось шляхом аналізу результатів: – спостережень за проведенням індивідуальних занять в класі основного інструмента, – усного опитування викладачів і студентів; – самостійно створеної студентом інтерпретації музики; – виконання творчих завдань в галузі елементарної композиції музики. Було визначено три рівні активності творчої діяльності студентів. Низький рівень *пасивно-репродуктивний*/ характеризується майже повною відсутністю у майбутніх учителів музики мотивації до творчого самовиявлення. Студенти всіляко ухиляються від виконання завдань на створення музики, виявляють неспроможність до самостійної побудови виконавської концепції музичного твору. Середній рівень *ініціативно-репродуктивний*/ активності творчої діяльності характеризується поверховим інтересом студентів до активного самовиявлення у творчості інтерпретаційного і композиторського змісту. Розвиток умінь композиторського характеру обмежений, проте, на відміну від студентів пасивно-репродуктивного рівня, студенти цього рівня виявляють спроможність до інтонаційного розвитку мелодії, уміння урізноманітнити

акомпанемент як з боку гармонії, так і фактури. Часто студенти вдаються до наслідування відомих вже їм музичних зворотів, але намагаються надати їм варіантного вигляду. Самостійне створення музичної п'єси викликає певні утруднення. Як правило, музичні зразки, створені студентами самостійно, короткі, містять 4 – 8 тактів, скоріше їх можна назвати вправами, ніж творами, що містять певний образ. Студенти, віднесені до високого (*креативного*) рівня активності творчої діяльності, виявляють яскраву зацікавленість виконанням творчих завдань. Створена самостійно інтерпретація музичного твору відзначена була експертним журі як така, що відповідає вимогам виразності. При виконанні завдань на елементарну композицію музики студенти виявляють певні ознаки мелодичної винахідливості, здатність до варіантного створення ритмових структур, фактури, спроможні продемонструвати імпровізаційні підходи до застосування гармонічних послідовностей та створення акордового супроводу тощо. Самостійно створені студентами музичні твори, хоч і не завжди можна було кваліфікувати як високохудожні зразки музики, на відміну від попередніх рівнів, відзначались більшою змістовністю, цілісністю, образним наповненням.

Мета **формульованого** експерименту полягала в перевірці результативності запропонованої методичної моделі та внесенні коректив до неї. Для цього було створено дві кількісно вирівняні групи студентів – контрольну (КГ) і експериментальну (ЕГ). В процесі проведення експерименту дотримувались умови: – застосування багаторазових випробувань з метою максимального уникнення випадкових результатів; – відмова від жорсткої лімітованості в часі виконання завдань, оскільки вільне розгортання творчої діяльності не терпить часових обмежень; – використання системи однотипних завдань в ЕГ і КГ для створення рівнозначних умов для учасників експерименту; – колективна оцінка незалежних компетентних експертів (експертне журі) при підведенні підсумків з метою максимального нівелювання проявів суб'єктивності, притаманних оцінюванню мистецької діяльності.

Принципові відмінності між навчанням в різних групах полягали в тому, що студенти ЕГ цілеспрямовано залучались до виконання творчих робіт у певній послідовності, студенти КГ виконували творчі завдання за бажанням. Крім того, студенти ЕГ спеціально заохочувались до композиторської творчості, студенти ж КГ мали самостійно визначатись не тільки у виборі творчих завдань, а і взагалі у необхідності їх виконання. В КГ студентам, як і в ЕГ, пропонувалось виконання творчих завдань композиторського спрямування, проте, на відміну від занять в ЕГ, вони не носили послідовного і обов'язкового характеру.

Підведення підсумків здійснювалось шляхом порівняння кількісних результатів експериментального дослідження на констатувальному і формуальному етапах в експериментальній і контрольній групах, що показано в таблиці.

Таблиця

Порівняння результатів констатувального і формуального експериментів

Групи	Експериментальна			Контрольна		
Констатувальний експеримент						
Рівні	низький	середній	високий	низький	середній	високий
Кількість студентів	20	8	1	19	10	2
%	68,96	27,58	3,44	61,29	32,25	6,45
Формувальний експеримент						
Кількість студентів	6	19	4	17	12	2
%	20,68	65,51	13,79	54,83	38,40	6,45

Оскільки висновки, отримані в умовах роботи з обмеженою кількістю студентів – 60 осіб, мали бути поширені на суттєво більшу кількість студентів, які навчаються у системі музично-педагогічної освіти (близько 2.5 тис.), ми спирались на результати даних, отриманих за допомогою математичної статистики.

Результати виконання завдань на кожній стадії оцінювались в балах. За виконання завдань з серії „Наслідувальна творчість” студентам виставлялись бали в межах від 0 до 20; з серії „Зумовлена творчість” – від 0 до 30, з серії „Вільна творчість” – від 0 до 50. Нерівномірність оцінки мотивувалась складністю завдань. Ми вважали, що творче завдання на адаптування чи перекладення музики містить нижчий потенціал виявлення творчої активності студентів, ніж, скажімо, завдання на створення інструктивної п'єси педагогічного характеру. Найбільший простір для демонстрації активності творчої діяльності містять завдання з „Вільної творчості”, отже для вимірювання результативності їх виконання було застосовано найширший інтервал балів, в межах від 0 до 50.

Умовно було визначено, що достатнім показником активності творчої діяльності студентів у кількісному вираженні може слугувати $K = 80$ балів. Для з'ясування репрезентативності отриманих в результаті формуючого експерименту даних було сформульовано статистичні гіпотези, здійснено перевірку їх істинності за допомогою статистичного критерію узгодження Фішера(ϕ), застосування якого дозволило оцінити ймовірність відмінностей

між двома вибірками, де зафіксовано ефект впливу розробленої методики активізації творчої діяльності студентів.

Проведення експериментального дослідження підтвердило в цілому висунуту на його початку гіпотезу. Отримані дані свідчать про те, що розроблена методична модель в процесі застосування її в роботі зі студентами, що навчаються в системі вищої музично-педагогічної освіти, є результативною. Уточнення і внесення коректив до запропонованої методичної моделі торкаються необхідності:

- забезпечення посиленої, акцентованої уваги до індивідуальності студента, що найперше виявляється у ступені творчого обдарування, естетичних його схильностях, стилі творчої діяльності, психіко-характерологічних ознаках;
- опори на виконавський інструментальний досвід, особливо при виконанні завдань на створення музики в стилі певного композитора та варіацій;
- конкретизації практичної мети застосування результатів творчості, зокрема при перекладенні музики, створенні музично-інструктивних п'єс тощо.

Спостереження за ставленням до інтерпретації музики у студентів, що брали участь в експерименті, дозволили пересвідчитись в тому, що заняття композиторською творчістю сприяють активізації їх творчої діяльності і в галузі інтерпретації музики. Було зафіксовано, що студенти ЕГ порівняно зі студентами КГ виявляють значно більшу схильність до самостійної роботи, не очікуючи вказівок викладача, експериментують в галузі застосування динаміки, фразування, темпових особливостей виконання. Разом з тим, студенти ЕГ уважніше ставляться до редакторських позначок, до нотного тексту. Їх цікавить широкий спектр композиторських віднайдень в даному конкретному творі: виявлення стильових особливостей творчості композитора, зокрема, характер гармонії, специфіка фактури, інтонаційна побудови мелосу, виразне значення ритму тощо.

ВИСНОВКИ

В дослідженні представлено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми активізації творчої діяльності студентів педагогічних університетів в процесі навчання гри на музичному інструменті, визначено принципові засади та розроблено методичну модель залучення майбутніх учителів музики до елементарної композиторської творчості в галузі інструментальної підготовки.

1. Дослідження проблеми художньої творчості дозволило з'ясувати, що сутністю цього феномену виступає процес і результат створення нового в

мистецтві. Структурна організація процесу художньої творчості передбачає активний перебіг емоційно-естетичних переживань, раціонального мислення, уяви та інтуїтивний пошук образного відтворення світу. Вказані компоненти трактуються в дослідженні не тільки як рушії чи характеристичні ознаки творчого процесу, а як складові, що становлять його іманентну сутність. Поза глибоким осмисленням і переживанням музичного матеріалу, інтуїтивним знаходженням художнього рішення і яскравою уявою музичних образів внутрішнім слухом включення студентів до творчості неможливе.

2. В результаті дослідження встановлено, що викладання музично-інструментальних дисциплін в педагогічних університетах значною мірою ґрунтується на репродуктивних засадах. Активізація творчих самостійних проявів студентів не носить цілеспрямованого характеру, відбувається стихійно, епізодично. Серед поширених засобів, що використовуються викладачами інструментальних класів для створення творчої атмосфери занять, виокремлено такі, як використання словесних пояснень щодо музичного образу; виконавську демонстрацію фрагментів музичного твору, розучуваного студентом; наведення художніх аналогій між різними видами мистецтва. Залучення студентів до продуктивної творчості навіть в елементарних формах композиторської діяльності не практикується.

3. Принципові засади активізації творчої діяльності студентів в нашому дослідженні теоретично відтворюють цілісність досліджуваної методики у взаємодії її складових. До них віднесено такі: єдність пізнавальної і творчої діяльності студентів; самоцінність методики активізації творчої діяльності студентів і її змістовно-структурна залежність від загальної системи підготовки майбутніх учителів музики; соціально-педагогічна зумовленість процесу творчої активізації і спонукання студентів до самовираження; педагогічна детермінація творчих дій студентів і стимулювання їх творчої свободи; орієнтація на індивідуальні, притаманні творчій особистості студента, способи дій і спрямування їх до засвоєння нормативних основ творчої діяльності; створення позитивного фону перебігу творчого процесу і спонукання студентів до критичного осмислення результатів творчої діяльності. Визначення принципових засад в дослідженні враховує необхідність уникнення моноструктурних підходів, орієнтацію на вираження єдності протилежних начал, завдяки чому досягається цілісність характеристики досліджуваних явищ.

4. Розроблена методика активізації творчої діяльності студентів передбачає цілеспрямоване їх залучення до елементарної композиторської творчості. Комплексність запропонованої методики забезпечено різнобічним охопленням видів навчальної композиторської творчості та поступовим ускладненням творчих завдань. Наслідувальні дії студентів на стадії активного вивчення і усвідомлення специфічних особливостей

композиторської творчості модифікуються, переростають у самостійне створення музичних зразків на наступній, другій стадії. В свою чергу, творчість студентів на другій стадії, спеціально стимульована постановкою певних завдань, цілеспрямовано розширюється на третій стадії, яка передбачає залучення студентів до творчості, вільної від будь-яких обмежень. Отже, кожна із запропонованих стадій, маючи власні, характерні особливості і виконуючи конкретну функцію, залежить від іншої, „монтується” в загальну методичну модель як її необхідний компонент.

5. Кожна із визначених стадій відображає певний рівень активності творчої діяльності студентів, проте не є етапом в умовах індивідуального застосування. Відрізняючись рівнем творчих здібностей, студент може виявити себе найкращим чином на певному рівні (стадії) творчої активності, минаючи попередні. Ієрархія визначених стадій зумовлюється ступенем активності творчої діяльності, а не послідовністю засвоєваних і виконуваних дій.

6. Стимулюючу роль в активізації творчої діяльності студентів на стадії „Наслідувальна творчість” відіграють розроблені в процесі дослідження навчально-композиторські завдання на стильове уподібнення, підбирання за слухом та адаптацію (перекладення) музичних творів. Доцільними різновидами творчої діяльності в інструментальних класах педагогічних університетів на стадії „Зумовлена творчість” визнано такі, як: варіативне опрацювання музичного матеріалу, створення п'єс навчально-інструктивного призначення для дітей та програмної музики. Залучення студентів до творчості, не скutoї будь-якими обмеженнями, на стадії „Вільна творчість”, згідно результатів дослідження, можна кваліфікувати як продуктивний засіб розкріпачення творчої енергії у найталановитіших студентів.

7. Критеріями активності творчої діяльності студентів в інструментальному класі визначено рівень її мотивації та ступінь результативності. Показниками активності творчої діяльності відповідно мають слугувати: наявність інтересу, частота звертання студентів до виконання творчих завдань, а також змістовність їх виконання. Рівні активності творчої діяльності (пасивно-репродуктивний, ініціативно-продуктивний, креативний) відрізняються характером ставлення студентів до творчості та ступенем їх творчого самовиявлення в процесі інтерпретації музики та елементарної композиції.

8. В контексті педагогічної освіти фактором, що спонукає студента до творчості, не руйнуючи внутрішньої інтегрованості його особистісних якостей, можуть виступити творчі завдання, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю. Поле застосування художньо-педагогічних віднайдень настільки широке, що його обмежувальна дія зводиться до

мінімуму, залишаючи значний простір для вільного самовиявлення студентів в креативному акті.

9 Індивідуалізація та забезпечення позитивного фону навчання трактуються в дослідженні як основні умови активізації творчої діяльності. Їх реалізація має відбуватись в процесі застосування комплексу розроблених прийомів опосередкованого впливу на творче самопочуття студентів.

10. Розроблена методика залучення студентів до елементарної композиції в класах інструментальної підготовки, маючи самоцінність для активізації творчої навчальної діяльності студентів, справляє позитивний вплив на творчу активність майбутніх учителів також і в галузі інтерпретації музики, на виявлення самостійних підходів студентів до творчого осягнення і виконання музики. Запропонована методика виступає не як додатковий компонент їх фахової підготовки, а як необхідна, органічна його складова, що сприяє здійсненню цільових завдань професійного становлення майбутніх учителів музики в сучасних умовах розвитку шкільної мистецької освіти.

Дослідження не вичерпує усіх аспектів складної проблеми активізації творчої діяльності особистості в процесі музично-інструментальної підготовки. Подальша її розробка передбачає дослідження питань навчальної роботи з особливо обдарованими студентами, залучення учнів музичних шкіл до композиторської елементарної діяльності, вивчення методики поєднання репродуктивних та продуктивних шляхів розвитку музичних здібностей у школярів та студентів тощо.

Список опублікованих праць автора за темою дисертації:

1. Душний А.І. Сутність, структурна організація та етапи художньої творчості // Людинознавчі студії: Зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка /Ред. кол. Т.Біленко (головний редактор), В.Кемінь, Г.Васянович та ін. – Дрогобич: Вимір, 2005.– Вип.11. Педагогіка. – С.76-85.
2. Душний А.І. Принципові засади методики активізації творчої діяльності студентів у процесі навчання гри на музичному інструменті // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – Вип. 2 (7). – С.82-87.
3. Душний А.І. Активізація творчої діяльності майбутніх учителів музики // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 5. – С. 73-79.
4. Душний А. І. Теоретично-методичні засади активізації творчої діяльності студентів в процесі навчання гри на музичному інструменті // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія

16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: 36. наук. праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – Вип. 4 (14). – С. 143-148.
5. Душний А.І. Значення розвитку творчого потенціалу індивідуальності у становленні музиканта-інструменталіста // Українська культура: питання історії, теорії, методики: 36. матеріалів всеукраїнської наукової конференції студентів і молодих вчених. – Херсон: ХДУ, 2005. – С.167-170.
 6. Душний А.І. Удосконалення мистецької освіти в процесі активізації творчої діяльності майбутніх музикантів-педагогів // Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства: 36. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: ДАКККіМ, 2005. – Ч.2. – С.59-62.
 7. Душний А. І. Життєвий шлях та наукове спрямування професора А. В. Онуфрієнка // Львівська баяна школа та її видатні представники: 36. матеріалів науково-практичної конференції. – Дрогобич: Коло, 2005. – С.45-48.
 8. Душний А.І. Методичні засади удосконалення інструментально-виконавської підготовки студентів // Академічно народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини: 36. матеріалів науково-практичної конференції. – Дрогобич: Коло, 2005. – С.78-85.
 9. Душний А.І. Методи і прийоми вдосконалення роботи над музичним твором в класі баяну/акордеону // Академічно народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини: 36. матеріалів науково-практичної конференції. – Дрогобич: Коло, 2005. – С.86-92.

Душний А.І. Методика активізації творчої діяльності студентів педагогічних університетів у процесі музично-інструментальної підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного виховання. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2005.

Дисертацію присвячено розробці та науковому обґрунтуванню методики активізації творчої діяльності студентів педагогічних університетів в процесі навчання гри на музичному інструменті.

В процесі дослідження уточнено сутність поняття „активізація творчої діяльності”, з’ясовано зміст і структуру мистецької творчості, основні її етапи, виявлено можливості залучення майбутніх учителів музики до

елементарної композиторської творчості, створено і експериментально перевірено відповідну методику роботи зі студентами, обґрунтовано її принципові засади, здійснено класифікацію навчальних завдань за ступенем і характером активності творчої діяльності.

В дисертації визначено критерії і показники активності творчої діяльності студентів, охарактеризовано рівневі ознаки творчої активності студентів в процесі елементарної композиції та інтерпретації музики в інструментальних класах педагогічних університетів, проаналізовано особливості впливу елементарної композиторської діяльності на інтенсифікацію творчої самостійності студентів у виконавській практиці.

Ключові слова: активізація, творчість, методика, елементарна композиторська діяльність, навчання, інтерпретація музики.

Душный А.И. Методика активизации творческой деятельности студентов педагогических университетов у процессе музыкально-инструментальной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения музыке и музыкального воспитания. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2005.

В диссертации исследуется проблема усовершенствования профессиональной подготовки будущих учителей музыки. На основе анализа специальной литературы вычлняются малоисследованные вопросы, к числу которых относится целенаправленная активизация различных форм продуктивной творческой деятельности в области музыки. Проблема приобщения студентов к элементарной композиции связывается с необходимостью подготовки студентов к будущей художественно-воспитательной работе в школе, в которой музыкальное творчество детей, в том числе и композиторского характера, занимает существенное место.

В диссертации анализируются вопросы творчества в специальной научной литературе, выявляется сущность и специфика художественного творчества, обосновываются его основные этапы и структурные компоненты. Уточняются понятия сущности художественного учебного творчества, а также активизации творческой деятельности. В результате исследования установлено, что преподавание музыкально-инструментальных дисциплин в практике основывается преимущественно на репродуктивных началах. Приобщение студентов к продуктивному творчеству даже в элементарных формах композиторской деятельности не практикуется.

Результатом исследования явилось определение принципиальных основ активизации творческой деятельности студентов, к числу которых отнесено: единство познавательной и творческой деятельности студентов;

самоценность методики активизации творческой деятельности студентов и ее содержательно-структурная зависимость от общей системы подготовки будущих учителей музыки; социально-педагогическая обусловленность процесса творческой активизации и стимулирования студентов к самовыражению; педагогическая детерминация творческих действий студентов и обеспечение их творческой свободы; создание положительного фона творческого процесса и стимулирование студентов к критическому осмыслению результатов творческой деятельности.

В диссертации предлагается методика приобщения будущих учителей музыки к элементарной композиторской деятельности. Целостность разработанной методики обеспечивается разносторонним охватом разных видов учебной композиторской деятельности. Подражание на стадии деятельностного освоения стилевым особенностям творчества известных композиторов («Подражательное творчество») модифицируется в самостоятельное создание музыкальных образцов на следующей, второй стадии «Обусловленное творчество», где композиторская деятельность студентов стимулируется постановкой определенных заданий, связанных, в частности, с предстоящей им педагогической работой. Третья стадия «Свободное творчество» предполагает вовлечение студентов в процесс творчества, свободного от каких-либо ограничений.

Экспериментальное исследование проблемы потребовало разработки критериев активности творческой деятельности. К их числу было отнесено:

- уровень мотивации творческой деятельности в процессе исполнения или создания музыки;
- степень результативности творческой деятельности в области интерпретации или создания музыки.

В диссертации показано, что индивидуализация обучения и обеспечение положительной атмосферы занятий являются приоритетными условиями активизации творческой деятельности студентов. Их реализация осуществляется в процессе применения комплекса разработанных приемов опосредованного влияния на творческое самочувствие студентов. Предлагаемая методика привлечения студентов к элементарному композиторскому творчеству оказывает положительное влияние также и на творческую активность будущих учителей музыки в области интерпретации, на самостоятельность подходов студентов к творческому освоению и исполнению музыкальных образов.

Практические результаты исследования можно применить в учебно-воспитательной работе педагогических университетов, а также в специальных учебных заведениях, где осуществляется обучение игре на музыкальных инструментах.

Ключевые слова: активизация, методика, творчество, обучение, элементарная композиторская деятельность, интерпретация музыки.

Dushniy . A.I. Methods of activation creative activity of the students of pedagogical universities at the process of musical instrumental preparation. – Manuscript.

This dissertation is on competition of a scientific degree – the candidate of pedagogical sciences on a speciality 13.00.02 – theory and method of training music teachers is education. – National Pedagogical university named after M.P.Dragomanov, Kyiv, 2005.

The dissertation is dedicated to scientific aspects of methods for students' creative activity at pedagogical universities in the process of training to play on musical instruments.

Some points are made on such problems as “activity of creative work”, content and structure of creative activity and it's main stages; familiarizing the future music teachers to elementary composer activity is offered, integrity of the developed method is provided with students, the main aspects are made with the matter of principle; classification of higher educations institutions are made according to the degree and to the main character of active creative work.

The points of creative activity are shown in the dissertation, the levels of degree of students' creative activity in the process of elementary composer activity and imitation creativity in special forms at pedagogical universities, the influence of elementary composer activity to independence of the approaches students to creative activity and performance some musical practice.

Key words: activation, creativity, methods, elementary composer activity, training, interpretation of music.

№ 66. 2007

Мист.

Підписано до друку 21.12.2005 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 614
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9
Друкарня НПУ імені М.П. Драгоманова.
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

453243

Ав

АВ 66.369

Мист.

40

Мист